

Gravplundrare och konstsamlare

TEXT STAFFAN LUNDÉN

Att tro att gravplundring och antikvitetsmuggling tillhör en svunnen period är att blunda för verkligheten. Lika naivt är det att tro att Sverige och svenska intressen skulle stå utanför den här hanteringen. Staffan Lundén visar oss den krassa och smutsiga sidan av intresset för främmande kulturer och samlandet av kulturföremål.

Wang Chuzhi avled 923 e Kr. I över tusen år var hans grav i provinsen Hebei orörd. Men våren 1994 sprängde plundrare bort övre delen av graven med dynamit och frilade en gång som ledde ner till gravkamrarna. De tog sig därefter in i graven, som aldrig öppnats i modern tid, och avlägsnade ett tiotal reliefer och målningar från väggarna. I processen skadades andra väggmålningar.

Den 21 mars 2000 skulle en väggrelief föreställande en väktare säljas på auktionsfirman Christie's i New York. Utropspriset var 400 000-500 000 dollar (ca 4-5 miljoner SEK). Auktionskatalogen gav inga upplysningar om hur det kom sig att en relief, tillverkad i Kina på 900-talet e Kr, för första gången syntes på Rockefeller Plaza på Manhattan år 2000.

Strax före auktionen beslagtogs reliefen efter larm från kinesiska kulturvårdsmyndigheter. En undersökning fastställde att den kom från Wang Chuzhis grav. Efter segslitna förhandlingar med inlämnaren – en handlare i Hongkong – överlämnades reliefen till Kina den 23 maj 2001. Fallet är på många sätt typiskt. Plundringen av Wang Chuzhis grav är bara ett av otaliga exempel på hur fornlämningar världen över vandaliseras av plundrare. Reliefen är bara ett av många arkeologiska föremål som varje år dyker upp på konstmarknaden utan uppgift om ursprung. Handlare och samlare brukar hävda att majoriteten av dessa aldrig tidigare skådade föremål kommer från "gamla samlingar". Omfattningen av plundringen idag och det stora utbudet av tidigare okända föremål visar dock utom all tvekan att flertalet av dessa kommer från nyligen utför-

da illegala grävningar. Det enda som var speciellt i detta fall var att reliefens ursprung kunde säkerställas. De flesta gånger ger de tomma gravarna inga upplysningar om exakt vilka föremål som avlägsnats.

Genom plundringen utplånas det arkeologiska källmaterialet och vår väg till kunskap om forntida samhällen stängs för alltid. Till skillnad från plundraren och konstsamlaren är arkeologen inte bara intresserad av att hitta vackra föremål. Vid en arkeologisk undersökning dokumenteras och registreras alla påträffade objekt. Även till synes obetydliga artefakter ger viktiga upplysningar. Till exempel kan fragment av spännen och knappt skönjbara avtryck av textilier berätta om forntida klädedräkt. Skelettdelar kan köns- och åldersbestämmas och ge inblickar i dåtida befolkningsstruktur och hälsoförhållanden. Enkla gravar med anspråkslösa gravgåvor vittnar om livet utanför de forntida samhällenas absoluta toppskikt.

När istället en fornlämning skövlas – med hjälp av hacka och spade, dynamit eller grävsropa – i jakten på värdefulla föremål går all denna information förlorad. Sköra och icke säljbara föremål blir ofta, avsiktligt eller oavsiktligt, förstörda. De föremål som senare dyker upp i skyltfönster och auktionskataloger har oåterkalleligen ryckts ur sitt ursprungliga fyndsammanhang. De ger inte längre några upplysningar om den tid då de tillverkades och brukades.

Även i Sverige saluförs arkeologiska föremål från när och fjärran. Liksom på den internationella marknaden säljs de

打击非法贩运文化财产 NO TO ILLICIT TRAFFIC IN CULTURAL PROPERTY

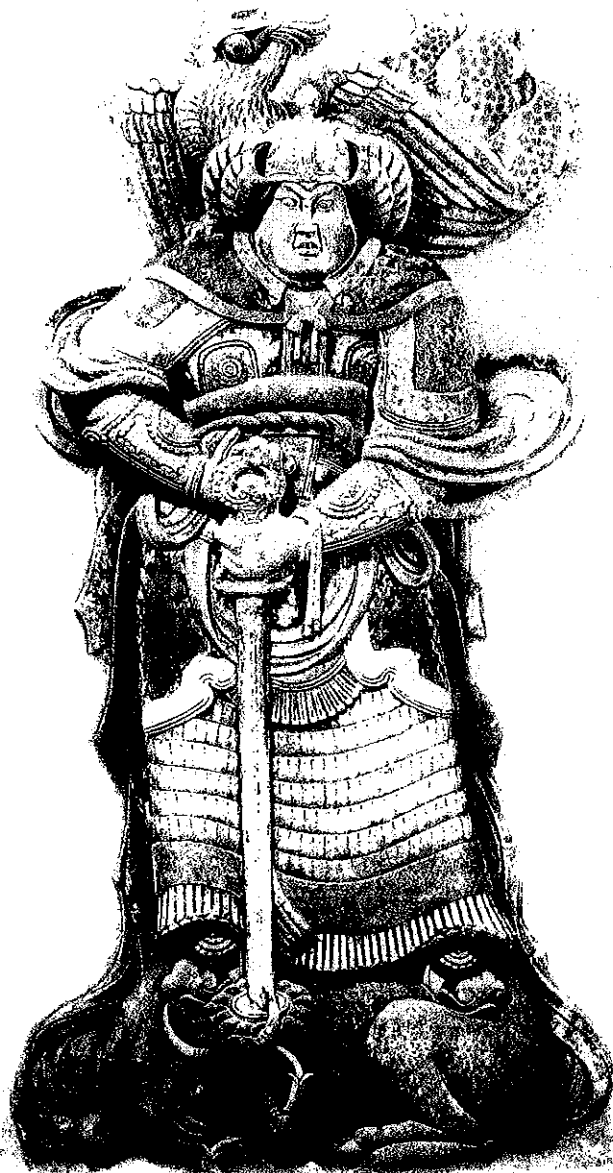
河南巩义宋陵被盗石雕像

新石器时代 彩陶罐

河南巩义宋陵石雕像被盗后惨状

宋 彩塑加砂弥勒头像

东方三圣像

明 骑马人物砖雕

联合国教科文组织驻中国、朝鲜、日本、蒙古及韩国代表处
中华人民共和国国家文物局

UNESCO Representative Office to China, DPR. Korea, Japan, Mongolia and R. Korea
State Administration of Cultural Heritage, People's Republic of China

"Stoppa olaglig handel med kulturreliker". I affischens mitt väktare från Wang Chuzhis grav från år 923.

Polis och arkeologer inspekterar en illegal utgrävning i Ban Puk Ree i Thailand, där man just överraskat gravplundrare.

Överallt djupa gropar som påminner om bombkratrar under Första världskriget. Så förstörs Thailands kulturarv.

Gravplundrarna hann inte ens få sig sina redskap. På en gren i ett av träden hänger deras matsäck kvar.

Foton ur McDonald Institute Monographs, Trade and illicit antiquities: the destruction of the world's archeological heritage. 2001.

flesta föremålen utan uppgift om ägandehistoria. Svenska handlare brukar, precis som sina kollegor runt om i världen, uppge att föremålen kommer från "gamla samlingar" och att de undviker föremål med suspekt härkomst. En närmare granskning ger en annan bild.

Hösten 1999 och vintern 2000 såldes cirka 200 arkeologiska föremål från Ecuador på Stockholms auktionsverk. Enligt katalogen kom de från en "privatsamling". Auktionsverkets informationschef förklarade i en tidningsintervju: "Vi säljer inte insmugglade varor. Vi vill verkligen göra allt för att människor som sysslar med detta inte ska få en marknad". Han berättade vidare att auktionsverket hade som princip att bara ta emot föremål som varit i svensk ägo de senaste 50 åren, och han tillade: "Vi är stenhårda med etiken. Finns det minsta misstanke tar vi inte emot sakerna".

En 50-årsregel låter nästan för bra för att vara sann. Det var den inte heller. Det framkom snart att inlämnaren nyligen anlänt från Ecuador med föremålen, och att auktionsverket hade all anledning att misstänka deras illegala ursprung. Så fungerar alltså den "stenhårda etiken" på Sveriges näst största auktionsverk i praktiken.

Majoriten av de arkeologiska föremål som säljs i Sverige är kinesiska gravfigurer i terrakotta från Han- till Ming-dynastin (206 f Kr -1644 e Kr). Priserna varierar från 5 000 till 250 000 SEK. Varifrån kommer dessa föremål?

Kinesiska gravföremål har varit eftertraktade samlarobjekt sedan början på 1900-talet, men storskalig plundring började dock först under 1980-talet som en följd av "den öppna dörrrens politik". Omfattningen av skövlingen har fortsatt att öka under 1990-talet. Vanligen smugglas föremålen till Hongkong varifrån de säljs vidare till olika västländer. Det finns även en omfattande smuggling direkt från Kina till de olika marknadsländerna. (Laglig export av arkeologiska föremål från Kina förekommer också, men utgör knappast någon större del av marknadens totala utbud.) Enligt en uppgift i kinesisk press har kinesiska tullmyndigheter i Chongqing i Sichuan-provinsen avslöjat försök till smuggling av antikviteter från Kina till Sverige.

På de stora svenska auktionsverken (Bukowski's, Stockholms auktionsverk och Göteborgs auktionsverk) har det de senaste två decennierna sålts hundratals kinesiska gravföremål. Endast i ett fåtal fall har katalogerna innehållit uppgifter om tidigare ägare. I sortimentet har funnits

Kinesiska gravföremål till salu i Sverige. Hästen på mitten i bilden dateras till Handynastin (206 f Kr - 220 e Kr).

föremålstyper, exempelvis meterhöga hästar från Handynastin (206 f Kr-220 e Kr), som inte förekommit i handeln någon längre tid och ej heller återfinns i äldre samlingar. Enligt katalogtexterna har dessa hästar påträffats "under de senaste åren" i klippgravar i Sichuanprovinsen.

Auktionsverkens utbud gör att man gärna ställer sig frågan vilka principer de tillämpar beträffande försäljning av föremål med illegalt ursprung. Vid ett tillfälle ringde jag till auktionsverkens experter på orientalisk keramik och frågade om det gick bra att lämna in nysmugglade kinesiska gravföremål till auktion. Ingen blev förvånad

över min fråga och ingen hade några etiska invändningar mot att ta sådana föremål. Företrädaren för Göteborgs auktionsverk förklarade att med regler av det slaget skulle hon snart inte ha något att sälja.

Kinesiska föremål finns till salu inte bara på auktionsverk utan också hos olika handlare. Flera handlare har för mig uppgett att de är väl medvetna om att föremålen de säljer grävts upp nyligen i Kina och smugglats ut ur landet. Vid ett tillfälle var jag närvarande när en leverans anlände till en butik. Den bestod av 3 meterhöga trälådor som innehöll ca 15 gravföremål packade i tidningspapper

från Hongkong. Det var knappast en "gammal svensk privatsamling" som hade anlänt till butiken.

Rovdriften på världens kulturarv kommer att fortsätta så länge det finns efterfrågan på plundrade föremål. I de drabbade länderna kämpar kulturvårdsmyndigheter och olika frivilligorganisationer (som exempelvis den kinesiska *Cultural Heritage Watch*) med små resurser en ojämn kamp mot plundrarna för att skydda fornlämningarna. Förekomsten av korruption på olika nivåer i samhället försvårar arbetet. Plundringen och smugglingen är inte sällan kopplad till annan kriminalitet. De senaste åren har det kommit rapporter om att antikviteter smugglas tillsammans med narkotika och vapen. Inte bara det arkeologiska kulturarvet står på spel. Vid rädder mot fornlämningar i Guatemala och Kambodja har vakter dödats. Allt detta sker för att förse samlarna med nya föremål att vila ögonen på.

I kampen mellan plundrarna och dem som försöker bevara kulturarvet väljer världens konstköpare vilken sida de vill stödja. Varje år omsätter handeln med arkeologiska föremål miljardbelopp. Tänk om samlarna – som påstår sig älska konst och kultur – kunde förmås att sluta köpa föremål med oklart ursprung och istället satsa pengarna på kulturvårdsprojekt i de hårdast skövade länderna? Då skulle det finnas resurser till att övervaka fornlämningar, bedriva utgrävningsprojekt och skapa lokala museer. (Turistnäringen skulle därmed gynnas och generera inkomster för lokalbefolkningen som vida överträffar de små summor plundrare erhåller från sina mellanhänder). Medlen skulle också kunna finansiera föremålslån och vandringsutställningar mellan olika länder. Dagens ödeläggelse och flöde av plundrade föremål från fattiga till rika delar av världen skulle kunna ersättas av ett jämlikt kulturutbyte baserat på ömsesidig respekt.

Men detta är än så länge bara en utopi. För de flesta konstsamlare är valet lätt: att fortsätta köpa.

Referenser

Brodie, Neil, Doole, Jenny och Watson, Peter. *Stealing history. The illicit trade in cultural material*. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, 2000.

Brånstad, Johan. *Aktuellt*. SVT 2, 11 mars 2000. (Inslag om Stockholms auktionsverks försäljning av arkeologiska föremål från Ecuador.)

Dagens Eko. 29 februari 2000, kl. 06.00 & 08.00. (Inslag om

Tulltjänsteman visar upp smugglade antikviteter på Hongkongs Kai Tak-flygplats. 1995.

svenska auktionsverks försäljning av smugglade kinesiska gravföremål.)

He, Shuzhong. "Illicit excavation in contemporary China". i: Brodie, Neil, Doole, Jenny och Renfrew Colin. (utg.) *Trade in illicit antiquities. The destruction of the world's archaeological heritage*. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, 2001, sid 19-24. (artikeln finns också på <http://www.culturalheritagewatch.org>).

Lundén, Staffan. "The scholar and the market. Swedish scholarly contributions to the destruction of the world's archaeological heritage". i: Karlsson, Håkan. (utg) *Swedish archaeologists on ethics*, Göteborg, Bricoleur press, under utgivning 2003.

Murphy, J. David. "Stealing China's past. The People's Republic reports a hemorrhage of artifacts". *Archaeology*, 1995 48:6, sid 71-77.

<http://www.culturalheritagewatch.org>.